

Az Alföld-kutatás néprajzi feladatai.

A magyar néprajzi kutatások megindulásakor csodálatosképen az ország határvidékére, mint feltűnő néprajzi különösségekre, fordították a legnagyobb figyelmet. Csak lassan kerültek át a határvidékek magyarságának néprajzi megfigyeléseire s legvégül jutottak az Alföld néprajzi átvizsgálására és tudományos feldolgozására. Ebben a munkában is, mint legfeltűnőbb néprajzi jellegzetesség, a népművészet jutott előtérbe és csak csekélyebb mértékben került feldolgozásra az alföldi magyarság egyéb tárgyi és szellemi vagyona.

Ma már azonban abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy, ha nem is teljesen, de mégis általánosan összefoglaló képet alkothattunk néprajzi tekintetben az alföldi magyarságról, az Alföld tárgyi és szellemi kultúrájáról. Az Alföldnek általános és rendszeres néprajzi feldolgozására azonban még eddig nem került rá a sor, bár a kezdeményezés egyes területeken megindult. Ilyen rendszeres, tervszerűséggel kidolgozott munka volt Györffy Istvánnak tanítványaival megindított néprajzi kutatása a kunmadarasi és karcagi pusztákon, amit a M. Kir. Öntözésügyi Hivatal felkérésére végeztek. Ezekből a munkálatokból, amelyek kéziratban kiadásra készen vannak, egy mintaszerű munka jelent meg: Varga László doktori értekezése a Tisza menti tanyákról, ami az ő kutatásainak is csak egy része. Ezeket a munkákat érdemes volna az Alföldkutató Intézetnek kiadni. A Táj és Népkutató Intézet megindulásakor Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza és Kiskunmajsa vidékén ugyancsak Györffy vezetése mellett végeztek rendszeres néprajzi kutatásokat. Egy másik nagyon tanulságosnak ígérkező terület a beregmegyei Szernyemocsár, melynek néprajzi felkutatását a Néprajzi Társaság kezdeményezésünkre megindította. A munka egyik kutató eredményeinek összefoglalása híján készen várja a publikálást. Két buzgó fiatal ethnografus magánszorgalomból indította meg a biharmegyei Sárrét felkutatását. Egyik Szűcs Sándor, a másik Dorogi Márton ref. tanító Püspökladányban. Ők magánkezdeményezésre magukra hagyatva dolgoznak.

Általánosan szükség volna elsősorban annak megállapítására, hogy az Alföld néprajzilag hol határolódik, mert a néprajzi határ nem esik egybe a geográfiai határral. A Felvidék, Erdély, Dunántúli dombos-vidék és a Balkán Alföld felől sugárzó hatásai egy szélesebb átmeneti

övet teremtettek, aminek tanulmányozása igen fontos, mert ez emeli ki az Alföld néprajzi magjának magyar jellegzetességeit. Ez különösen a gazdálkodásban, pásztoréletben feltűnő, de egyéb néprajzi jellegben is szembetűnő, azonban akkor látnánk ezt világosan, ha az egyes eszközök és módoknak földrajzi elterjedését megállapítanánk a lehető legnagyobb területre mennél pontosabban.

Területileg tehát elsősorban az átmeneti területeket kellene átvizsgálni és fokozatosan haladni befelé a kutatással. A néprajzi vizsgálatokkal kapcsolatban a mai helyzet oknyomozó kutatása céljából a múlt emlékeinek levéltári kutatása is fontos volna. Például az építkezés alakulásának megítélésére az erdőségekben, vizes területeken történt változások igen sokat magyaráznak. Fában bővelkedő területeken előálló fahiány egy csapásra megváltoztatta az építő anyagokkal együtt az építési módokat is. Ezek csak úgy érthetők meg, ha a két jelenséget párhuzamosan egymás mellé állítva látjuk.

A vizes területek szárazra jutása emberföldrajzi szempontból is sok tanulságot tartalmaz. Különösen a népi gazdálkodás változásai érdekesek ezeken a területeken. A pákász halász élet mellett folytatott extenzív gazdálkodás után a belterjes gazdálkodásra való áttérés alapos részletességgel való leírást kíván.

Hogy az eddigi eredményeket láthassuk és a kutatásra, illetőleg kiegészítésre váró feladatokat értékelhessük, sürgősen szükséges az Alföld szakbibliográfiájának összeállítása.

Egyes néprajzi területeken, például a halászatban, ősfoglalkozások közül a pásztoréletben és a gazdálkodásban Herman Ottó és Györffy István sokat elvégeztek, de ezekben is területileg kutatva számtalan eddig ismeretlen dologra vagy helyesbítésre akadhatunk. Például a halászatnak folyónként vagy legalább folyószakonként való összeállítása igen fontos feladat volna, ami a legjelentősebb alföldi néprajzi munka. A folyónak hegyvidék, mocsári terület, síksági szakasz változó viszonyai szerint a halászata is változik. Ezt a változást nem vizsgálták meg tüzetesen. Tagán pl. a Latorca folyón Munkácestól kezdve a Tisza Beregmegyével és Szabolccsal határos szakaszáig megkezdte a kutatást s már is figyelemre méltó eredményekre jutott. Fellette kívánatos volna ennek a munkának tovább folytatása.

Az építkezésben is sok jeles munka jelent meg az Alföldről, de, ha Varga László alapos építészeti szaktudással végzett népi építkezési felvételeit látjuk, önként adódik annak szükségessége, hogy más alföldi területeken is hasonló alapossággal és pontossággal kutassuk fel a még élő építkezési emlékeket.

Az építkezésben a népi építkezési formák kikutatásával párhuzamosan igen fontos volna annak megállapítása, hogy a fában szegény alföldi részek honnan kapták és mely úton az építkezéshez szükséges faanyagot és mit vettek át esetleg ezzel kapcsolatban az illető terület-

ről. Ezeknek az útnak térképezése igen tanulságos volna, kezdve történetileg a régi szelemenes építkezéshez szükséges nagy fenyőrönkök helyszínre szállításának útjával és folytatva a szarufás építkezéshez való gerendák és oszlopok faanyagának megszerzési forrásával.

A földrajzi körülmények és az építkezés viszonyának az Alföldön való megítélésére a különböző építkezési módok (boronás, talpas, paticsfalú építkezés stb.) és a vizek eloszlásának (mocsarak, belvizek stb.) párhuzamos térképi feltüntetése is sokat mondana.

Általában úgy a tárgyi, mint a szellemi néprajz jelenségeinek térképen való bemutatása, földrajzi elterjedésük feltüntetésére magyar szempontból elsősorban az Alföldön volna kívánatos. Ehhez azonban alapos és részletes adattári gyűjtések szükségesek és ezeket legcélszerűbben községenként végezhetjük el. Tehát bármely szempontot is vegyük figyelembe, végeredményében arra jutunk, hogy az alföldi területeken is csak úgy végezhetünk rendszeres munkát, ha mennél számosabb községi néprajzi monográfiát állítunk össze és ezek alapján foglaljuk egybe a tudományos szempontok figyelembe vételével rendszeres csoportok szerint az egyes néprajzi kérdéseket. Ez által ítéleteinkben és következtetéseinkben az eredmények feltétlenül megbízhatóbbak lesznek, holott a hiányos adatokra alapított néprajzi megállapítások csak ideig-óráig tarthatják fenn magukat, mindég kétségesek és hibásak maradnak.

Az alföldi népviselet jelenkori anyagának különösen a felső ruhaviseletnek veszendő emlékeit elég alapossggal felkutatták, de Györfy, Zoltay, Szabó Kálmán és Papp László kutatásai az alföldi népviselet történetére nézve rámutattak a levéltári anyag nagy fontosságára. Ennek átvizsgálása különösen ott, ahol a népviselet teljesen kiveszett és elpusztult, sok feladatot ró az alföldi népviseletek kutatójára. Ezt a feladatot különösen a levéltári kutatóink figyelmébe ajánljuk.

A népviselet a jobbágyviselethől alakult és egyik helyen előbb, másik helyen később fejlődött ebből, mintegy néhány évtized alatt differenciálódva a sokféle tarka viselet. Ezt az átalakulást területenként kell átvizsgálnunk és időbelileg kell megállapítanunk a népviselet változásait és a változások okait. A változások okai között lényeges szerepe volt mindenesetre a ruházati anyagoknak és így ezeknek párhuzamos kutatása is érdekes kérdéseket vet felszínre. A nyers kender és len házi feldolgozása, a kékfestők mesterségének felvirágzása, a pamutanyagok behozatala, az anilin festékek feltalálásával a házi festés háttérbeszorulása és a színes ruhaanyagok elterjedése egy-egy állomásai a népviselet változásainak. Ezeknek a jobbágyviselettől a polgári viseletig a ruházatra gyakorolt hatásai a népviselet múlt emlékeinek feltárásával párhuzamosan az Alföldön is kinyomozandók.

A népművészetnek alföldszerte való nagy felvirágzása és lehanyat-

lása is emberföldrajzi változásokkal, gazdasági okokkal magyarázható, de politikai okok, az egyház befolyása is lényeges szerepet játszik.

Ezen a téren is helyszínen végzett kutatásokkal sok tenni való akad. Például a belvizek leengedésével és a folyószabályozásokkal a belterjesebb gazdálkodásra való áttérés lápos területeken néhány évtized alatt felvirágoztatta a népművészetet, de a fokozódó gazdagodással a városi hatás alatt éppen olyan gyorsan le is tűnt.

A tárgyi kutatásokat nyomon kell követnie a szellemi néprajzi téren végzett kutatásoknak, amely téren különösen sok tennivaló van az Alföldön.

Bármilyen néprajzi kérdést vessünk is fel és vizsgáljunk. ismételtén hangoztatjuk, hogy végeredményében arra jutunk, hogy lehetőleg mennél több községben végezzük el az adatgyűjtéseket és az Alföldkutatásnak elsősorban az adattári anyag egybegyűjtését kell feladatául kitűzni, hogy ezek alapján mennél alaposabban és tudományos biztossággal tudjon felelni a felmerülő problémákra. Az adatok feldolgozása során önkéntelenül is sok új kérdés vetődik fel és ezekre is csak kellő adattári anyag alapján adhatunk feleletet.

A rendszeres felkutatásra mindazonáltal elsősorban ajánlhatnánk a legutóbbi évtizedekben átalakult területeket, amilyen a Bodroghöz, a Szernyemocsár, a Sárrét, Berettyó melléke, a Duna felé a Sárköz, mely területeken a magyarság kultúrájának legtisztább képe tárul elénk.

Vannak nagyon elhanyagolt területek is, amilyen például a Jászság, melyről néprajzilag vajmi keveset tudunk. A most nevelkedő etnográfus generációnak mindenesetre van elég sürgős tennivalója az Alföldön is.

A néprajzi kérdésekben a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának gyűjtőívei és kérdőívei, útmutatói segítik a kutatókat, akik az Alföldi Tudományos Intézet támogatásával végzett munkájuk részletes adattári anyagát begyűjthetik és összefoglaló eredményeiket az Intézet kiadványaiban közzétehetik.

Dr. Gönyey Sándor
nemz. műz. igazgató ör (Budapest).